

Проблемні аспекти оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортних підприємств

Досліджено теоретичні та методичні питання оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортних підприємств. Виявлено проблемні аспекти оцінки та оптимізації експортного потенціалу і на їх основі визначено напрями та шляхи вдосконалення системи його оцінювання. Створено оптимізаційну модель ефективного використання експортного потенціалу.

Theoretical and methodological issues of evaluating the effectiveness of use of export potential of gas transmission companies. Identified aspects of the evaluation and optimization of export potential and their main directions of improvement and ways of its evaluation. A optimization model effective use of export potential.

Ключові слова: оцінювання, експортний потенціал, газотранспортне підприємство, ефективність, оптимізація.

Вступ. В час ринкових перетворень і активних інтеграційних процесів вітчизняної економіки вимагається адаптація всієї промисловості до світових стандартів, що є важливим і вирішальним кроком для отримання якісних конкурентних позицій і їх утримання. Українська газотранспортна система є важливим стратегічним партнером в більшій мірі європейських держав, а тому важливо щоб її технічний і економічний стан відповідав тим вимогам, які є пріоритетними для європейських ГТС. Важливо реально оцінити ту виробничу потужність, яку можна використати для транспортування природного газу і тим самим скоротити неефективні втрати часу, матеріалів і фінансових ресурсів, адже в середовищі конкурентної боротьби важливим є не екстенсивний розвиток виробництва, а інноваційно-інтенсивний, тобто той, що забезпечить насамперед якісне розвивання виробництва і тим самим достойну конкурентну позицію у світовій спільноті. Необхідно розробити

таку систему оцінювання ефективності використання експортного потенціалу газотранспортних підприємств, яка б давала достовірний результат їх діяльності і таким чином якісно б змінювала прогнозовані показники.

Аналіз останніх досліджень Дослідженням проблеми оцінювання експортного потенціалу займається багато вітчизняних і зарубіжних вчених серед них: Андріанова В.Д., Афанасьєв К.М., Бахрамов Ю.М., Діденко Н.І., Зав'ялова Н.І., Кириченко О.О., Крушницька Г.Б., Ломаченко Т.І., Мазаракі А.А., Маштабей В.Я., Савицький П.І. та багато інших. Ними проведено канонічний аналіз процесів розвитку потенціалу підприємства, чинників впливу на потенціал підприємства, а також вплив потенціалу на підвищення конкурентоспроможності,

Виділення раніше недослідженої частини проблеми. Проте в їхніх роботах ця проблема досліджується на макрорівні, тобто увага зосереджена на оцінювання експортного потенціалу регіонів, держави. Дослідженню проблематики оцінювання експортного потенціалу окремих підприємств в економічній науці приділено ще недостатньо уваги, а газотранспортні підприємства взагалі не розглядались, що й сприяє проведенню ґрунтовних досліджень та аналізу цих питань.

Формування цілей статті (постановка проблеми) Складність і недостатня опрацьованість певних моментів, що стосуються дослідження теоретичних та методичних аспектів оцінювання експортного потенціалу газотранспортних підприємств, змушують вирішити низки завдань: визначити проблемні аспекти оцінки експортного потенціалу для газотранспортних підприємств, обґрунтувати їх та запропонувати напрями вдосконалення системи оцінки експортного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Процес оцінювання ефективності використання експортного потенціалу необхідно розглядати як систему з її об'єктивною та суб'єктивною стороною і значну увагу слід приділити інформаційним потокам, що їх зв'язують, адже не секрет, що в сучасних умовах господарювання важливу і значну і визначальну роль відіграє інформація, а саме її повнота, достовірність, кількість, адекватність, правдивість. Отже, суб'єктами оцінювання ефективності використання експортного потенціалу є зовнішні та внутрішні користувачі, об'єктом

виступає сам експортний потенціал з всіма його елементами і частинами. Злагожденість дій всієї системи оцінки експортного потенціалу формує якісну конкурентну позицію підприємства. Цей системно-процесуальний підхід є новим, важливим і дієвим для побудови ефективної системи оцінювання та забезпечення її адекватного функціонування.

Дослідження методологічних підходів до оцінки експортного потенціалу дозволяє стверджувати, що загальноприйнята методика його визначення відсутня. Як правило, дослідження експортного потенціалу закінчується прогнозними розробками експорту за товарною і галузевою структурами, яким передують аналіз його ретроспективної динаміки, товарної і географічної структури. Це пов'язано з неможливістю кількісної оцінки експортного потенціалу через деяку суб'єктивність цього поняття, відсутністю прямої залежності між потенціалом і ринковою позицією фірми. Крім того, економічний, виробничий, промисловий чи експортний потенціал не має відповідного аналога в західній літературі. При вивченні цієї категорії американські та західноєвропейські дослідники використовують такі терміни, як потенційні можливості фірми, можливості експортування тощо [1].

Розглядаючи підприємство, як відкриту систему в економічній моделі вільного підприємництва можемо виділити наступні основні види синергії, що сприяють раціональному використанню ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності підприємства: синергія управління, виробнича синергія, маркетингова синергія, фінансова синергія. Досягнення усіх видів синергії на підприємстві призводить до формування загального синергетичного ефекту, як головного важеля забезпечення ефективного розвитку підприємства.

Існує багато підходів до оцінки самого потенціалу загалом та ефективності його використання зокрема. Проте для газотранспортної системи України постає питання оцінки ефективності його використання, завдяки якому забезпечується конкурентне становище самого підприємства.

Оскільки, експортний потенціал газотранспортної системи України представляє собою можливість максимального використання виробничої

потужності при зменшенні витрат на її використання, то необхідно оптимізувати цю потужність з використанням системи ресурсних обмежень.

Задача оптимізації експортного потенціалу полягає у знаходженні такого (оптимального) обсягу транспортованого газу, при якому буде отримано максимальний прибуток із мінімальними витратами.

Математична модель оптимізації виробничої потужності і як результат експортного потенціалу представляється системою:

$$\begin{cases} F(Q) \rightarrow \max \\ \Pi \rightarrow \max \\ B \rightarrow B_{\min} \end{cases},$$

де $F(Q)$ – функція визначення експортного потенціалу; Π – прибуток; B – витрати; B_{\min} – мінімальні витрати

Газотранспортна система України має певну специфіку своєї діяльності, тому модель пошуку оптимального обсягу транспортованого газу, як основного і первинного показника оцінки ефективності використання експортного потенціалу відображена на рисунку 1.

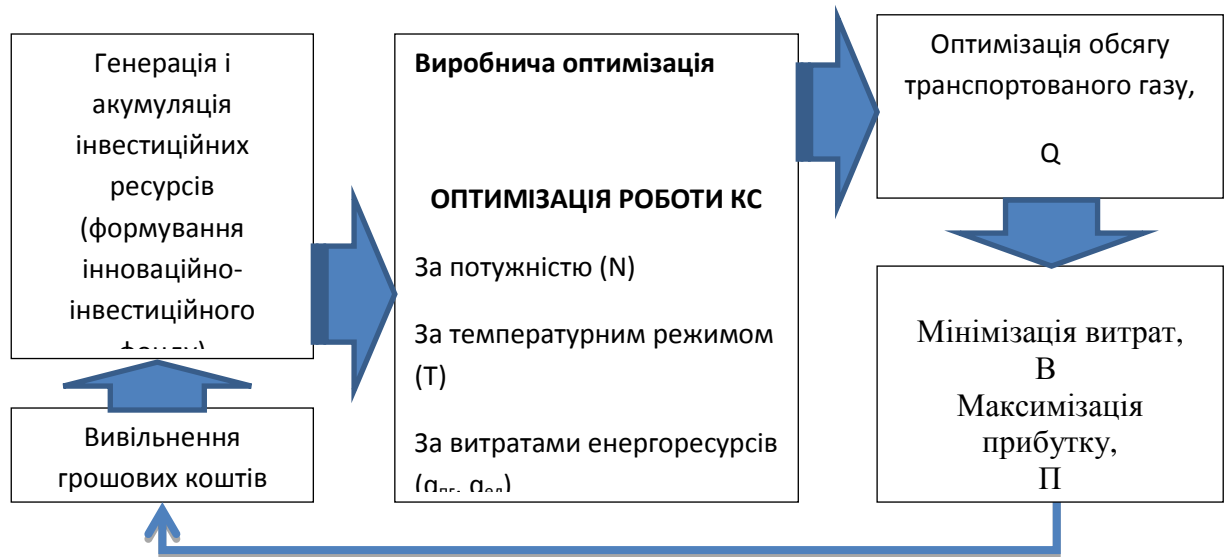


Рис 1 Принципова схема взаємозв'язку оптимізаційних процесів та інноваційно-інвестиційного розвитку на підприємствах ГТСУ

Джерело: Розроблено автором

Оптимізації обсягу транспортованого газу передують ряд виробничих оптимізацій, цей процес і послідовність відображені на рисунку 1. Слід відмітити, що неефективне функціонування одного із елементів цієї системи призведе до зниження ефективності системи загалом.

Оцінка ефективності використання експортного потенціалу здійснюється за наступним алгоритмом і включає в себе наступні елементи оцінки:

1. Виробничий потенціал: технічний, технологічний
2. Інноваційно-інвестиційний
3. Інтелектуальний (кадровий)
4. Маркетинговий
5. Синергетичне оцінювання експортного потенціалу

газотранспортної системи на основі інтегральних оцінок економічного потенціалу підприємства.

Вважаємо, що для газотранспортної системи економічний потенціал слід ототожнювати з експортним потенціалом. Система оцінки експортного потенціалу – це сукупність інструментів, методів і способів визначення кількісної та якісної сторін формування експортного потенціалу.

Важливість оцінки експортного потенціалу є дуже актуальною і необхідною особливо його якісне оцінювання, що полягає у побудові нової системи, яка б враховувала синергетичний ефект, тобто цю систему можна розглядати з точки зору двох підходів:

- системи оцінки кожного потенціалу і на цій основі оцінка експортного потенціалу;
- інтегрованої системи оцінки експортного потенціалу.

Для повної якісної оцінки експортного потенціалу підприємства необхідно використовувати синергетичний підхід, який базується на правилі, що злагоджена взаємодія елементів у сукупності дає більший ефект, ніж кожен окремо взятий елемент.

В якості головного економічного показника синергетичного ефекту виступає наявність певного рівня чистого прибутку. Контрольним показником, який дозволяє визначити, чи достатній отриманий обсяг чистого прибутку, є рентабельність, а також характер динаміки рентабельності, і

чистого прибутку. Ці ж критерії можуть використовуватися для визначення рівня конкурентоспроможності підприємства [2]. Крім того, доречно провести тотожність: синергія всередині компанії рівна конкурентоспроможності у зовнішньому середовищі [3].

Будь-яке підприємство в економічній моделі вільного підприємництва є відкритою матеріальною системою, що активно взаємодіє із зовнішнім середовищем. Кожна матеріальна система є соціально цілісний живий організм з інформаційною складовою, що прагне налаштуватися на більш ощадливий режим функціонування за рахунок постійної зміни своєї структури чи функцій. Інформаційна основа обслуговує матеріальну, а матеріальна - інформаційну. Але саме інформаційна сутність надає системі неповторного вигляду і фактично робить систему системою, формуючи її зі стандартних матеріальних блоків. Кількісне збільшення кожного з параметрів системи не завжди означає поліпшення її якісного стану, але якщо кількість матеріального (суми складових компонентів) при утворенні системи не змінюється, а якість єдиного цілого зростає, отже, цей приріст відбувається внаслідок збільшення в системі обсягу інформації [4].

Важливу роль у ефективному функціонуванні будь-якого суб'єкта господарювання на сьогодні відіграє адекватна, точна, потрібна інформація, тобто такий важливий елемент системи експортного потенціалу як інформаційний потенціал можна визначити за основу якісної оцінки, тобто це те первинне джерело, з якого вибудовуватиметься реальна оцінка теперішнього стану і адекватне моделювання майбутнього стану виробничого об'єкта. Тому для якісної оцінки ефективності використання експортного потенціалу необхідно сформувати адекватну і якісну інформаційну базу, яка б давала змогу оперативно приймати необхідні управлінські рішення на основі якісної оцінки щодо використання експортного потенціалу, тобто це повинна бути така система при якій вибір виробничих параметрів на будь-якому елементі газотранспортної системи показувала висвітлювала синергетичний результат тобто показувала б зміну якісних параметрів: прибуток, рентабельність, виробничу ефективність всієї газотранспортної системи країни загалом, окремого підприємства та виробничого підрозділу зокрема, таким чином визначаючи синергетичний

ефект при зміні параметрів одного елементу системи. Постійний моніторинг зміни конкурентних синергетичних виробничих параметрів цілої системи запобіг би затяжним неефективним процесам і при цьому швидка реакція на негативні результати допомогла б оперативно здійснювати управління, змінюючи параметри виробництва і вибудовуючи абсолютно ефективну системну діяльність.

Ця база даних повинна складатися з інформаційних потоків фактичних значень ринкових показників і з вирахуванням прогнозованих значень при зміні виробничих параметрів будь-якого елементу системи, тобто синергетичний підхід повинен ґрунтуватися на якісних достовірних інформаційних потоках. Через те, що інформаційні потоки є дуже великі за обсягами необхідно використовувати систему програмного забезпечення, частково ця система була розроблена науковцями «Львівської політехніки», при визначення коефіцієнту корисної дії газоперекачувальних агрегатів. Проте із активним розвитком світової економіки і впровадженням інновацій газотранспортна система України повинна орієнтуватися не тільки на підвищення своєї виробничої ефективності, а ще й забезпечувати необхідний рівень прибутку для тримання своїх ринкових позицій, тобто забезпечувати необхідний рівень прибутковості для отримання своєї конкурентних позицій. На рис. 2 зображена схема формування інформаційної бази, тобто показано інформаційно-синергетичний підхід до побудови системи оцінки експортного потенціалу газотранспортної системи.

Характеристики всіх потенціалів акумулюються у первинній інтегрованій базі даних (рис. 2), це формування бази поточних даних, наступним етапом є формування вторинної бази даних, де знаходяться усереднені показники за день, тиждень, місяць, квартал, рік.

Важливо відмітити, що окрім показників, які мають числовий опис, необхідно робити якісний опис кожного явища, що відбувається на окремому виробничому елементі.

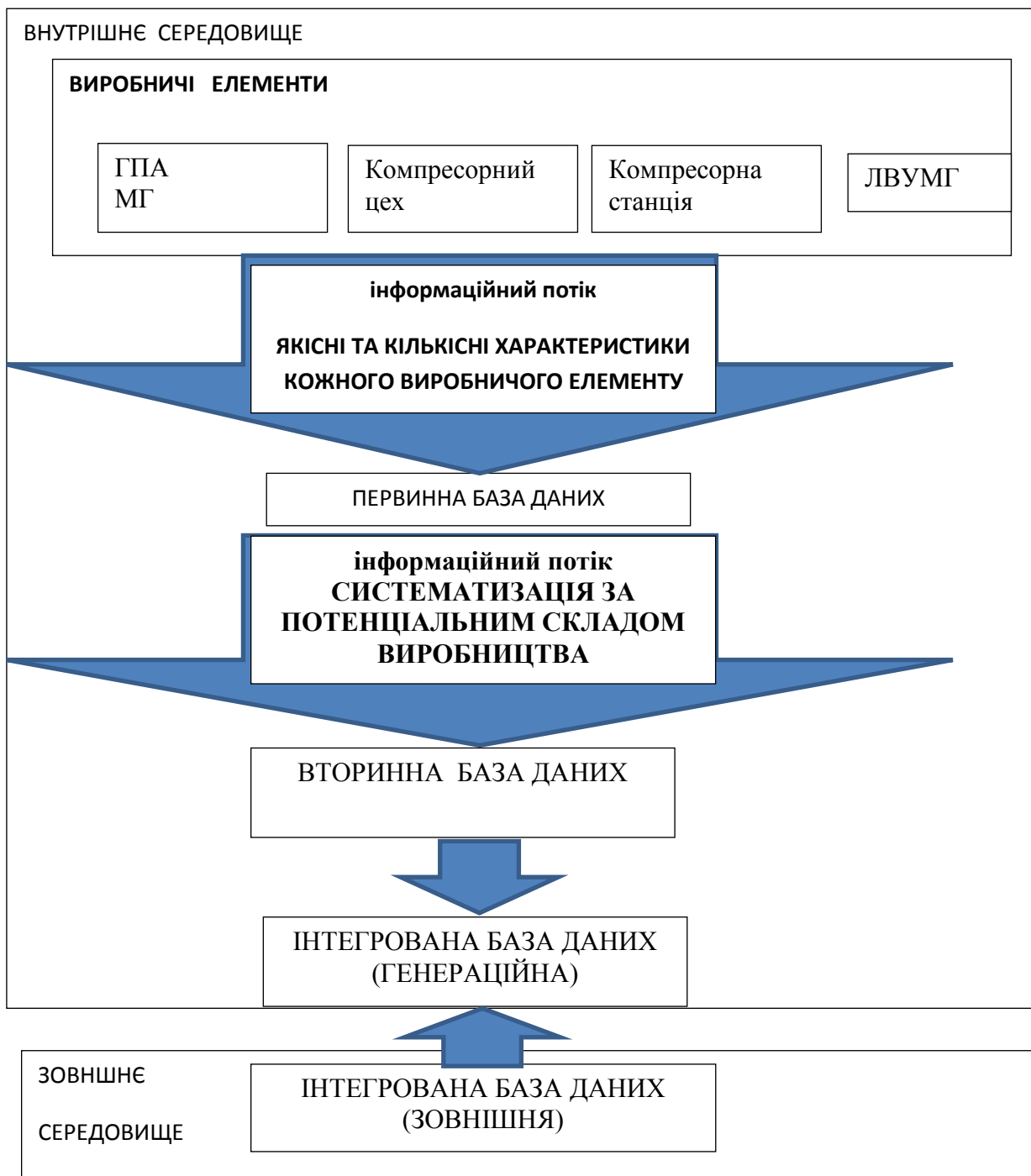


Рис. 2 – Формування та використання синергетичної бази даних

Джерело: Розроблено автором

Вторинний інформаційний простір вже узагальнює первинні показники в часовому просторі.

Наступний етап узагальнення відбувається шляхом формування генераційної бази, що дає картину ефективності виробництва в цілому по підприємству, тут показники узагальнюються в часовому просторі і по виробничій вертикалі (ієрархії).

Загалом така інформативна база даних формує інформаційний потенціал підприємства, який в сьогоденних умовах функціонування підприємства є дуже важливим системним елементом. В залежності від наповнюваності і достовірності інформації цього елемента виробничого механізму в ринкових умовах господарювання визначають ефективність виробництва і його здатність конкурувати на світовому ринку.

Останній етап – це формування інформаційного потенціалу зовнішніх конкурентів, де відбувається співставлення із результатами діяльності зовнішніх конкурентів і формуються ринкові показники, що характеризують рівень конкурентоспроможності підприємства.

Використання базових принципів ринкової економіки створює передумови до підвищення ефекту керування ресурсним потенціалом у газотранспортній галузі та зміцнення позицій виробників газотранспортних послуг у контрактних відносинах між внутрішніми й зовнішніми парами через механізм ціноутворення.

У ситуації, коли ринковий закон прибутковості підмінюється політичними рішеннями, економічна рівновага газотранспортного виробництва порушується. Механізм функціонування незбалансованої економіки трубопровідного транспортування газу є надзвичайно складним. Для дослідження цього механізму належить задіяти відповідні моделі і принципи економічної теорії [4].

Висновки: Сучасні умови розвитку ринкової економіки загалом та вітчизняного виробництва зокрема вимагають швидкої реакції на негативні зміни у виробничому процесі, тому важливу роль у виробництві відводиться саме синергетичному ефекту, тобто злагодженій дії всіх підсистем виробничої системи. Так як, синергетичним ефектом є збільшення показників ефективності діяльності підприємства в результаті об'єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного елемента окремо.

Поряд із цим важливо вчасно, якісно і адекватно оцінити цю їх взаємодію і при виявленні негативних процесів швидко відреагувати на них прийнявши певні управлінські рішення, що унеможлиблюється без якісної

системи оцінювання експортного потенціалу, який за своїм якісним складом характеризує саме синергетичність всієї виробничої системи підприємства. Тому одним із шляхів вдосконалення систем оцінки експортного потенціалу запропоновано створити генераційну інтегровану базу даних для швидкого реагування на негативні явища у виробничому процесі, шляхом прийняття якісних і важливих управлінських рішень.

Література

1. Волкодавова Е. В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика: Монография. — Самара. Самар. гос. экон. ун-та, 2007. — С. 14.
2. Мельник Т. Экспортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1-2 (8–9). – С. 241 – 271
3. Купріянова К. О. Синергетичний ефект, як засіб підвищення ефективності діяльності підприємства / К.О. Купріянова // Економічні науки: економіка підприємства – 2013. - №1 – С. 114-121
4. Вірченко В. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях / В. Вірченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. - № 110. – С. 34 - 36